

ELAZIĞ HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM ÂDETLERİ*

*Eda TANYILDIZI***

ÖZET

Sosyal bir varlık olan insan, toplum içinde yaşarken birtakım kurallar zinciriyle karşılaşır. Toplumun kimliğini belirleyen, bireyin toplumdaki ilişkilerini, yaşam biçimini düzenleyen bu kurallar, kişiler tarafından zamanla özümser ve genel davranış haline gelir. Geniş bir zaman diliminde içselleşen bu tutumlar halk kültüründe âdetleri oluşturur. Geleneksel kültüre sahip kentlerden olan Elazığ'da bu kuralların sıkı bir şekilde toplumda uygulandığı görülmektedir. Kültürün devamlılığını sağlayan bu davranışlar yörede doğum çevresinde de kendini göstermiş, zamana ve mekâna göre yeniden şekillenerek kültürün gelecek nesillere aktarılmasında köprü görevini üstlenmiştir.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, geleneksel Türk kültüründe önemli ve sevindirici bir olay olarak kabul edilir. Doğum, soyun, ailenin nüfusunu ve nüfuzunu artırması, sağlamlaştırması nedeniyle Türk toplumu tarafından büyük önem verilen ve etrafında birçok ritüelin eşlik ettiği bir süreç olarak algılanır. Elazığ halk kültüründe, kadının saygınlığını, toplumdaki yerini bir aşama daha ileri atan doğumun çevresinde, geçmiş kültür ve yaşantıların etkisiyle birtakım âdetlerin ve inançların uygulandığı görülmektedir. Geleneğimizde soyun devamlılığına verilen önem, doğum kültürü etrafında şekillenir. Ailenin soyu yürütmesinden ve çocuğun ocağı tüttürmesinden dolayı doğum olayı, toplumca kutsal sayılarak aile olmanın temel prensibi olarak görülmüştür.

Elazığ halk kültüründe önemli bir dönem arz eden, geçiş dönemlerinin birinci evresi olan doğumun çevresinde oluşan âdetleri ve bu uygulamaların çeşitli kültürlerin etkisiyle günümüze gelmiş biçimini, yaptığımız derlemeler ışığında tarihsel bağ ve örneklerle ilişkilendirilerek doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç bölümde incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Âdet, Doğum, Elazığ, Kültür

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** MEB, Öğretmen, El-mek: edatanyildizi23@gmail.com

BIRTH TRADITION IN ELAZIĞ FOLK CULTURE

ABSTRACT

Human who is a social existence experiences some chain of rules while living in the community. This rules which determining the identity of community and regulating relationship of the individual and life style is assimilated by people in time and they are become general behavior. Internalized to attitudes in large time zone consists of tradition in folk culture. It is strict seen practised rules in Elazığ which has folksy with culture. This manners which provide continuity of culture also show itself around birth and forming according to time and local take upon oneself as a bridge.

Birth which is the first transition period is accepted an important and rejoicing event in traditional Turkish culture. Birth is perceived in the process that going with lots of ritual and regarding by Turkish society cause of increasing of the population and prestige of families and progeny. In Elazığ folk culture is seen practising several traditions and faiths with impacting past culture and experience around birth that advancing prestige of woman and local in the community. Given weight to endlessness of progeny in our customs are taken shape with birth culture. Birth event is seen as a basic principles of being family to be holly by society due to prosecuting of family and going through with home of child.

We try to study three sections that are called prenatal, natal and post-natal traditons of birth around which is the first transition period, supplied an important term in Elazığ folk culture and reached to today format of this practices by the effect of various cultures associating with historical link and examples in compilation light.

STRUCTURED ABSTRACT

Human who is a social existence experiences some chain of rules while living in the community. This rules which determining the identity of community and regulating relationship of the individual and life style is assimilated by people in time and they are become general behavior. Internalized to attitudes in large time zone consists of tradition in folk culture. It is strict seen practised rules in Elazığ which has folksy with culture. This manners which provide continuity of culture also show itself around birth and forming according to time and local take upon oneself as a bridge.

Birth which is the first transition period is accepted an important and rejoicing event in traditional Turkish culture. Birth is perceived in the process that going with lots of ritual and regarding by Turkish society cause of increasing of the population and prestige of families and progeny. In Elazığ folk culture is seen practising several traditions and faiths with impacting past culture and experience around birth that advancing prestige of woman and local in the community. Given weight to endlessness of progeny in our customs are taken shape with birth culture. Birth event is seen as a basic principles of being family to be

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

holly by society due to prosecuting of familiy and going through with home of child.

We try to study three sections that are called prenatal, natal and post-natal traditons of birth around which is the first transition period, supplied an important term in Elazığ folk culture and reached to today format of this practices by the effect of various cultures associating with historical link and examples in compilation light.

Birth which is qualified as an important event in traditional Turkish society is a basic process including the first transition period in order to family continuity and family existence. Birth process is a term which comprises lotf of social custom and tradition providing human race and bringing a new life.

Transition periods which located human life an important event and conditions that inclusive duration of sharp lines are the stages. Any society has devoleped some practices while living this terms in time developing these practices are assinilated by society and brought to custom. While we see to preserve with past relation in many implementation that located in transtion periods the others we see to be formed according to time and local again in community dynamics.

To be reshaped society of economical developments and with conditions of changing life is not possible to sunder from life of background. In Elazığ folk culture which keeping back elements of different culturel has been had culturel products that reflecting on material and moral values and bearing age's impress and changing in time. The birth which It is called the first transiton period to be in motion from past to present has an significant footing. Also with progressing technology changing birth form incurs small rupture in custom, it still seems to not to hesitate applying to community customs and beliefs who saw and heard their ancestors.

It has been rules which had better do well with observable several series of bans thas is based on faith to prevent some negative practices and to have good of baby and mother in prenatal and post natal. At the presen time in thih practices and faiths are possible to live same form or changed forms in different local.

The birth which end of long and tough times for pregnant beginning of life for a new individual to be easy and healthy and to be overcome with this period without be damaged seems to make various of some treatments around Elazığ.

Time of conseption cosisted of a significative and great deal of Elazığ birth culture includes lots of practices related methods of folk treating as a "vapour seating" and "ovum lifting. Besides, seen in vowing oblation and begging help from situated around the region shrine and visitings and made applications has attracted the attention using formulistic numbers as a 3 and 7 by mother candidate.

A new term has started for mother and baby after birth. Folks take measures some precautions to prevent to be distubed several potencies cause of being unprotected to mother and baby in this term. The forty days post-natal are critical and tough process for mother and baby. They are the most important to take form baby's beauty, sanity,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

habit. Elazığ people have improved some practices to protect to mother and baby ideally, supported with a religious treatments in this term and provide to occur a variety of customs.

The first implementations are the most important for children. When the child teethe the first odontic, folks has made a food which made in wheat and chickpea, made practices constitute in point of spritual saturation. Applied behaviours While cutting baby's first nail are attitudes which are not based on scientific to make their relaxed psychological. Also to be cut baby's hair are shown different behaviours by sex.

Christening in Turkish culture with originated from old customs has actualized with ceremony. It is the best evidence to see keeping alive this custom. Baby's name is said baby's ear to read the call to prayer as a need of faith with accepted of İslam. Christening event in Elazığ is seen to be performed as a suitable sunnah not to accompanied ceremony.

The birth in taditional Turkish family to seen as progeny continuity and supplementary of the family is a natural event to reshaped by the effect of a variety of culturel and beliefs in the flow of life still important from past to today.

In our study, We fixed forming plenty of customs in prenatal which is characterized the first transition period. We determined to seek for folk healers and a variety of plant mix to having children and conception desires then again getting help a great individual located in region. We reached to be determined baby's sex cause of mother's eating and body and behaviour form and to required rules of pregnant, to be born healthy to not to touch anywhere in shrine ,keep off food such as strawberries, liver, head, meaning of the apple and quince among the people, perception of pregnant in society our compilation in line.

We fixed in people's significance to ease birth treatment whose benefiting from hot water and Maria plant to alleviate a painful time in birth order, people's practices moment of birth, precautions to the survival of infants and growing up healthy to point to related umbilicus and baby's future.

We also met the importance of puerpera care post-natal to be fed local flavor "kuymak" sweet, boiled and pounded wheat, union to be milk. We reached popular beliefs in this context whose utilized from iron, needle, scissors and bread to protect and reduce of effects on mother and baby of evil forces as that locals are called alkarısı, forty coming over or forty interference during a vulnerabla times of mother and baby. We discovered to made a teeth hedic(food)when a baby pulled the first teeth, in the first cut hair to given gold weight of baby's hair for boys to given silver weight of baby's hair for girls, in the first cut nails to caused to draw uncle's pocket to not to be a thief briefly effects on baby's temperament and physical development of the first behaviours.It was seen to be maintained practising by locals around birth which is the first phase of life to developed lots of customs by setting from the past heritage all the vigor although technological and scientific developments.

Key Words: Tradition, Birth, Elazığ, Culture

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Giriş

Her toplumda önemli bir olay olarak nitelendirilen doğum, geleneksel Türk toplumunda soyun devamlılığı, ailenin varlığı için en temel öge olarak görülen ve geçiş dönemlerinin ilk evresini kapsayan bir süreçtir. Doğum süreci, dünyaya yeni bir can getirme, insan neslinin devamını sağlayan, toplumsal pek çok âdet, gelenek ve görenekleri ihtiva eden bir dönemdir.

İnsanlar yaşamları süresince çeşitli dönemler geçirirler. Bunların en önemlileri doğum, evlenme ve ölüm dönemleridir. Bu dönemler bireyin en duyarlı olduğu geçiş evreleri olarak adlandırılmaktadır. Kişinin hassas olduğu bu dönemde onu çeşitli tehlikelerden korumak ve kutsallık atfetmek, yeni bir sürece hazırlamak amacıyla birtakım âdet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlemler uygulanır. Toplum kültürünü oluşturan bu uygulamaların pek çoğu günümüze kadar varlığını sürdürüp ulaşmayı başarmıştır. (Başçetinçelik, 1998, s. 36)

Geçiş dönemleri, insan hayatında yer alan önemli olayların ve durumların, keskin çizgilerle ayrılış zaman dilimini kapsayan evrelerdir.

Geçiş dönemleri çevresinde birtakım inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlemlerin kümelenerek toplumun yapısını, kültürünü, beklentilerini uygun biçimde yönlendirdiğini ve hepsinin amacının bireyin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu tayin etmek ve kutsamaktır. Toplumda uygulanan bu işlemlerin asıl hedefi kişiyi girdiğine inanılan tehlikeli ve zararlı etkilerden muhafaza etmektir. (Örnek, 1995, s.131)

Her toplum bu dönemleri yaşarken birtakım pratikler geliştirmiş, zamanla gelişen bu uygulamalar toplum tarafından özümsemiş ve âdet haline getirilmiştir. Geçiş dönemlerinde yer alan bazı uygulamaların geçmişle bağımlı bir şekilde koruduğunu görürken bazılarının ise toplum dinamiği içinde zamana ve mekâna bağlı olarak yeniden şekillendiğini görmekteyiz.

Geçiş dönemleriyle ilgili inanç, âdet ve pek çok uygulamanın eski Türk kültürüyle ilişkisi olduğu düşünülmektedir. (İnan, 1976, s. 11) Dede Korkut Hikâyeleri'nde doğumla ilgili olarak ananın oğluna yönelttiği soylamalarında:

“Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul

On ay diyince dünyaya getirdiğim oğul” (Ergin, 2013, s.48)

Dizelerinden doğum öncesi döneme ilişkin küçük bir iz görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde bir de karşılaştığımız doğum eksenini etrafında değerlendirebileceğimiz bir olay da çocuksuzluk motifidir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde; çocuğu olmayan Dirse Han'ın hatunu kocasına nasihat eder: “Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme, yerinden kalk, alaca çadırını diktir, attan aygır , deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç Oğuz, Dış Oğuz'un beylerini topla, aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yağ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük ziyafet ver, dilek dile olur ki bir ağzi dualının duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir, dedi.” (Ergin, 2013, s. 23-24)

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde de çocuğu olmayan Oğuz beylerinin dua sonucu çocuk sahibi oldukları görülmektedir. “Bay Püre Bey der: Evet budur, benim de oğlum olsa Han Bayındır'ın karşısına geçse dursa, hizmet eylese, ben de baksam sevinsem, kıvansam, güvensen dedi. Bunun üzerine Oğuz beyleri göğe tuttular el kaldırıp dua eylediler. Allah Teâlâ sana bir oğul versin dediler. O zamanda beylerin hayır duası hayır dua, bedduası beddua idi, duaları kabul olunurdu”. (Ergin, 2013, s. 58)

Halk hikâyelerinde doğum, çocuksuzluk motifiyle karşımıza çıkar. Kahramanlık muhtevalı halk hikâyelerinde kahramanların olağanüstü doğumu söz konusudur. Kirmanşah hikâyesinde, çocuğu olmayan hükümdarın: “Dedim, altın teştî gan gusuyorum içine, Allah bene bu hükümdarlığı

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

*vermiş, bu saltanatı vermiş, bene bir baba deyen bir yavrum yok.” (Sakaoğlu vd., 1997, s. 43) söylenmesi çocuk arzusunun gösterirken, Hurşit Şah’ın çocuk sahibi olmak için fakir ve öksüz çocukları sünnet ettirmesi, hayırlar yapması sonucunda çocuk sahibi olduğu görülür. “*Hekmet Hakk’ın, o geceden itibaren Cenab-ı Hak ona bir zürriyet halg etti. Bögün bögün, yarın yarın derken, kadının gebe olduğu müjdelere verildi.*” (Sakaoğlu vd., 1997, s. 48)*

Hikâyelerden anlaşıldığı üzere çocuğu olmayan beyler ve hükümdarlar çeşitli yollara başvurarak çocuk sahibi olunacağına inanmaktadırlar. Bunlar arasında toy düzenlenmesi, açların doyurulması, fakirlerin donatılması, borçluların borcundan kurtarılması, hayırlarda bulunulması, göğe el kaldırıp dua etme, sünnet ettirme ya da bir derviş tarafından yapılan iyiliklerin mükâfatlandırılması sonrasında kahramanların doğumu gerçekleşmektedir.

Bugün Anadolu’da uygulanmakta olan birçok âdet ve inanma şekilleri eski Türk inançlarından izler taşımaktadır. Halk bu âdet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin eski kültüre dayandığını bilmekle birlikte bunlara İslami motif yükleyerek bu uygulamaları geliştirip, kabullenip yaşatılmasını sağlamaktadır. (Artun, 2005, s.134)

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, sadece inanç sisteminden ve Türk kültüründen izler taşımakla kalmayıp pek çok kültüre ev sahipliği yapan Anadolu’nun çeşitli kültürlerinden de kalıntıları taşımaktadır.

Yüzyıllardır süregelen doğum ve onun aşamaları birçok geçiş töreleri ve törenlerini içinde barındırır. İnançlar, insanları gebelikten evvel pek çok âdetlere uymaya ve bu âdetlerin gerektirdiği davranışlara yapmaya zorlar. Doğumun çevresinde yüzlerce âdet, inanç, dini ve büyüsel nitelikli birçok davranışın şekillendiğini görmek mümkündür. (Örnek, 1995, s.132)

Doğumun öncesinde ve sonrasında anne ve bebeğin iyi olması ve bazı menfi uygulamaların önüne geçmek için, inanca dayalı olarak uyulması gereken birtakım yasaklar silsilesiyle birlikte yapılması iyi olan bazı kurallar bulunmaktadır. Günümüzde de bu inanç ve pratikler aynı şekilde veya değiştirilmiş, geliştirilmiş şekillerde farklı yörelerde yaşama imkânı bulmaktadır.

Gebe kadın için uzun ve zorlu bir sürecin sonu, yeni birey için ise hayatın başlangıcı olan doğumun sağlıklı, kolay olması, anne ve çocuğun zarar görmeden bu evreyi atlatabilmesi için Elazığ ve çevresinde de çeşitli işlemlerin yapıldığı görülür. Bulunulan coğrafya, sosyo-ekonomik durum, iklim ve geçmiş kültürlerin toplumdaki etkisinden ötürü araştırma alanını kısaca tanıyalım.

Elazığ, büyük bir bölümü Fırat havzasında olan, doğudan Bingöl’ün Merkez ve Hizan; batı ve güneybatıdan Malatya’nın Pötürge, Merkez, Arıvan ve Arapgir; kuzeybatıdan Erzincan’ın Kemali’ye; kuzeyden Tunceli’nin Çemişgezek ve Pertek, güneyinden ise Diyarbakır’ın Dicle, Ergani, Çermik ve Çüngüş ilçeleriyle çevrili olan ilin % 84 ‘ünü dağlar ve platolar kaplar. Topraklarının ise %92’si tarıma elverişlidir. (Yurt Ansiklopedisi, 1982, s. 2475) Elazığ, kışları soğuk ve kar yağışlı; yazları sıcak ve kurak olan karasal iklime sahiptir. İklimin doğal bitki örtüsü ise stepler olup yaygın ağaç türü meşedir.

Keban Barajı’nın açılmasıyla ilin toplumsal hayatında değişimler olmuş, en verimli tarım arazileri su altında kalmıştır. Ekonomisi tarıma dayanan Elazığ’ın sanayileşme yolundaki çalışmaları sürmektedir. Elazığ ili yeni kurulan bir şehir olması sebebiyle tarihi geçmişinin Harput’la ilişkilendirilerek ele alınması gerekmektedir. “*Elazığ yöresi geçmişteki ismiyle Harput Paleolitik dönemden Cumhuriyet dönemine kadar iskân görmüştür. Özellikle Artuklu döneminde Harput’un Artuklulara başkent olmasıyla en parlak dönemini yaşamıştır.*” (Kıyak, 2013, s. 20) Harput’un tarihi M.Ö. 2000 yılına kadar gidebilmektedir.

Harput’a ilk yerleşen Hurri’lerdir. Hurri’lerden sonra Hititler M.Ö 9. yüzyıldan sonra Urartular bölgede egemen olmuştur. Harput’ta yer alan kale bu devrin ürünü olarak

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

yansımadır.(Ardıçoğlu, 1964, s. 6-8) Daha pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Harput, 1071 yılında Malazgirt zaferiyle Türk egemenliğine girmiştir. Harput ilk olarak Artukoğulları'nın sonra Anadolu Selçuklularının, İlhanlılar, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve en son 1516 yılında Osmanlı egemenliğine girmiştir. (Çakmak, 2011, s. 11)

Elazığ'ın, inanış, gelenek, sosyal yaşantılarında görülen çeşitlilik pek çok kültüre ev sahipliği yapmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomideki gelişmeler ve değişen hayat şartlarıyla birlikte yeniden şekillenen toplumun, geçmiş yaşantısından kopması mümkün değildir. Farklı kültür unsurlarını içinde barındıran Elazığ'ın, halk kültüründe zamanla değişen ve çağın damgasını taşıyan maddi ve manevi değerleri yansıtan kültürel ürünleri bulunmaktadır. Geçmişten bugüne sürekli bir devinim içinde olan ve hayatın birinci geçiş evresi olarak adlandırılan doğum, değerlerin aktarılmasında ve yaşatılmasında önemli bir yere sahiptir. Gelişen teknolojiyle birlikte doğum şeklinin değişmesi gelenekten küçük kopmalar yaratsa da hâlâ toplumun atalarında duyduğu, gördüğü âdet ve inançları uygulamaktan çekinmediği görülmektedir. Elazığ halkının doğum konusunda geçmişten getirdiği pratikleri doğum sürecine bağlı olarak öncesi, doğum sırası ve sonrası olmak üzere üç bölümde ele alacağız.

1)Doğum Öncesi

İnsanoğlunun hayata adım atarken karşılaştığı en çetrefilli süreçlerden biri olan doğum, yüzyıllarca süregelen birçok âdetin de başlamasında büyük rol oynamıştır. Elazığ yöresinde geniş bir alanda varlık gösteren doğum âdetleri, Elazığ halk kültüründe kendisine sağlam bir yer edinmiş, toplumun yaşam tarzıyla harmanlanmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Uygur Türklerinde çocuk sahibi olmak için uygulanan yöntemlerden birisi de kutsal mekânlara (kabir, türbe, camii vb.) gidilerek çeşitli pratiklerin yapılmasıdır. (Öger, 2012, s. 1680) Kaşkay Türkleri'nde bebek sahibi olabilmek için büyüsel nitelikli davranışların yapıldığı görülür. Türbe ve ağaçlardan yardım umulduğu gibi çocuğu olmayan aileler öncelikle Hz. Abbas'tan yardım istemektedir. Hz. Abbas Kaşkaylar'ın İmamı'dır. İmamzade'nin kabrinin olduğu yerde bebek sahibi olmak isteyen aileler bir ağacın başında yağlı bir çaput yakarak dua eder ve İmamzade'nin yardımına nail olacaklarına inanırlar. (Bars, 2014, s.356)

Evlilikten kısa bir zaman sonra bebek bekleyişi başlar. Bebeğin olmaması bir evde bereketsizlik olarak görülmektedir. Türk toplumunda genel olarak çocuksuzluk durumunda kusur ilk olarak anne adayında görülmektedir. Çocuğu olmayan kadına kısır, kör ocak gibi aşağılayıcı isimlerin takılması anne adayında gerek psikolojik gerek fiziksel bakımdan çöküntü yaşatan olaylardan birkaçıdır. Toplum baskısıyla ezilen anne adayları çocuk için dinsel-büyüsel yollardan ya da halk hekimliği sınırlarında çarelere aramaya başlar. Elazığ doğum kültürünün belirleyici ve büyük bir bölümünü oluşturan gebe kalma süreci, halkın tedavi yöntemlerine ilişkin; “buğa oturtma” ve “maskaraları kaldırma” gibi pek çok uygulamayı içermektedir. Bunun yanında yöre çevresinde bulunan türbe ve ziyaretlerden yardım dileme ve adak adama görülürken; gebe kalmak isteyen anne adayının yapılan uygulamalarda 3, 7 gibi formülistik sayıları kullandığı göze çarpmaktadır.

- Gebe kalmak isteyen anne adayları Miyadun'daki Mehmet Efendi Türbesi'ne gider. İnanışa göre bu türbeye gidenin erkek çocuğu olur. K1
- Bebek olması için, Mehmet Efendi'ye üç çarşamba gidilir, dua edilir. K3, K8
- Çocuğu olmayan kadın Murat Baba'ya gider, Baskil'deki dut ağacına bez bağlayıp bebek diler.K2, K4
- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın üç Çarşamba Kesirik'teki Çarşamba Baba türbesine gider.K4

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

- Çocuk sahibi olmak isteyen anne adayı Harput'ta Murat Baba'ya gider. K3
- Gebe kalmak isteyen anne adayı Harput'ta Beşikli Baba'ya ve Beyzade Efendi'ye üç Cuma gidip buğday serper. K8, K9, K10
- Zülküf Peygambere gidip doğacak çocuğumun erkek olursa adımı "Zülfükâr, Zülfü, Zülküf" koyacam dersin bebek olur. K8
- Gebe kalmak isteyen kadın hurma ya da elmayı okuyup Hac'a gönderir, sonra da Meryem suresini okur. K8
- Bebek isteyen anne adayı Zülküf Peygamber'in oradaki Çınar ağacının altında "Çocuğum olsun yedi yıl haktan yedirecem, giydirecem." şeklinde dua ederse bebeği olur. K1
- Ebeler ya da yaşlı kadınlar, anne adayının maskalarını (yumurtalarını) kaldırır. K1, K3, K7, K9
- Hamile kalmak isteyen anne adayı "buğuya" oturtulur. Önce süt kaynatılır içine maydanoz konur ve anne adayının üstüne battaniye örtülüp üzerine çömelmesi istenir. K1, K8
- Çocuğu olmayan anne "katran buhasına" oturtulur. Süt ısıtılır içine kiremit atılır, anne adayı yarım saat bu buhanın üstünde çömelir. Sonra sıcak süt içirilir ve dinlendirilir. K3
- Teştin içinde kaynatılmış süt dökülür ve anne adayı bunun üzerine çömelir, sonra kireçli toprağın üstüne "mermerşah" denilen bez serilir ve anne adayı üstüne oturtulur. K6
- Çocuğu olmayan gelin, saman, maydanoz kaynatıp buğusuna oturtulur. Özellikle dut buğunda gelinin içi temizlenir. K4
- Kaynatılmış suyun içine taş, maydanoz atıp anne adayını üzerine oturturlar. K10
- Anne olmak isteyen kadının haznesine bir bezin içinde zencefil ve kirli yün koyulur. K3
- Çocuk sahibi olmak isteyen kadına bitkilerden ilaç yapılır. İlk gün zegerek, zencefil, zerdecive bir bardak süte atılıp kaynatılır. On gün boyunca aç karnına bu karışım içilir. Sonra bir bardak süte incir atılarak kaynatılır ve bu karışım yirmi bir gün içilir. Bir bardak su içinde maydanoz kaynatılır on gün de bu karışım içilir, son onuncu günde ise böğürtlen kökü kaynatılarak içilir ve iltihaplar sökülür, gebe kalınır. K7
- Hamile kalmak isteyen kadın, Fethi Ahmet Baba'nın arkasındaki ağaca bez bağlayıp bebek diler. K1, K3
- Hamile kalmak isteyen anne adayı Fethi Ahmet Baba'ya gider, ismini verirse çocuğu olur. K4, K10
- Hıdırellez'de bebek beşiği çizilir. K1
- Çocuk olması için anne adayının karnına ılık havlu üstüne halbur(elek)koyup göbeğinde gezdirirler. Ayda üç kez bu uygulama yapılır. K2
- Hazneye, dövülmüş siyah üzüm beze bağlanıp koyulur. Süt ve zerdeciveyi kaynatıp anne adayına içiriyorlar. Üç ay her gün bu karışım içirilir. Üç ayda bir de hazneye dövülmüş siyah üzüm koyarlar. K2
- Çocuk olması için zencefil ve zerdecive bir beze sarılıp hazneye koyulur, böylece rahim kızar, pislikleri atar. K4
- Kum ya da kiremit ısıtılıp üzerine oturulur. Böylece iltihap sökülür ve hamile kalınır. K9

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Doğum öncesinde yer alan istenmeyen bebekte, gebeliğe son vermek için halk arasında birtakım geleneksel yöntemler uygulanmaktadır. Elazığ yöresinde rahme yeşil sabun koyularak ve maydanoz buğusu yapılarak gebeliğe son verildiğine rastlanmaktadır.

- Bebeği düşürmek için anne adayını yüksekçe bir yere asılır, hazneye sabun koyar. K2
- Yeşil sabun rendelenir, rahme konur, böylece çocuk ölür. K1,K6, K7, K8
- Suyu kaynatıp içine maydanoz atarsın sonra da üzerine oturursun böylece bebek düşer. K8

Aşerme, gebe kadının canının bir şeyleri çekmesi, yemek istemesi olarak görülmektedir. Boratav'a göre kelimenin aslı "aş yeme" şeklinde olup bir şeyleri beğenmeme, tikslenme demektir. Yemek fiili bir şeyi kötülemek anlamına gelmektedir. Deyim zaman içinde anlamını değiştirip hamile kadının yiyeceklerden canının çekmesi, onları tatmak istemesi şekline dönüşmüştür. (Boratav, 1984, s. 178) Elazığ halk kültüründe anne adayının hamile olduğu kanaatine varılması vücuttaki değişimlerden ve davranışlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca annenin aşermesine ve vücut şekline bakılarak çocuğun cinsiyeti tahmin edilmektedir.

- Kadının kirpikleri birleşmişse hamile demektir. K9
- Camı sürekli bir şey istiyorsa da hamile demektir. K9
- Tatlı yersen erkek çocuk olur. K2, K6, K7, K9
- Anne adayının karnı yuvarlak ve yaygansa kız; sivriyse erkektir. K3, K4, K8
- Annenin kalçaları büyümüşse kızdır; karnı sivriyse erkektir. K7, K9, K10
- Canın et isterse erkek, yeşillik çekerse kız olur. K3, K4
- Erik, turşu yersen kız olur. K6, K8, K9
- Eğer bebek karnının sağ tarafında ise erkektir. K1,K5,K6

Kadının gebelik haberini almasıyla, anne adayını uzun ve meşakkatli bir sürece ilk adımını atmıştır. Anne adayının bu süreçte toplumun farklı kesimlerinden gelen seslere kulak vermek zorunda kalması, onun bu dönemi daha zor atlatmasına neden olabilmektedir. Toplumun türlü yaptırımlarına maruz kalan anne adayını, bebeğinin ve kendinin en güzel ve iyi bir şekilde bu dönemi geçirmesi için birtakım uygulamalarda bulunur.

Hamile kadınların çocuklarının güzel ya da yanaklarının kırmızı olması için elma yedikleri görülür. (Şimşek, 1996, s. 210).

Elazığ halk kültüründe gebe kadının özellikle yemesine çok dikkat edilir; çünkü bebeğin sağlıklı ve güzel doğması için bu birinci şarttır. Elma, doğum süresince vazgeçilmez yiyeceklerden biridir. Elmanın haricinde ayva, üzüm, karpuz ve süt bebeği güzelleştiren gıdalardır.

- Bebek güzel olsun diye anne adayına ayva yedirilir. K1, K3, K5, K7, K8
- Bebek sarışın, güzel olsun diye ayva yedirilir. Elazığ'ın öküz gözü denilen üzümü de anneye verilir ki gözleri iri ve güzel olsun diye. K9
- Yazın anne adayına karpuz yedirilir; bebeğin güzel olması için. K5, K7
- Bebek güzel olsun diye anneye süt içirilir, elma yedirilir. K2, K3, K10

Anne adayını gebeliği, loğusalığı boyunca çevresindeki kişiler tarafından hasta olarak görülür ve ona uygun davranışlar sergilemesi istenir. Toplumun kültürel değerlerine bağlı olarak gebenin yapmaması ya da kaçınması gereken birtakım davranışları vardır. (Örnek, 1995, s. 135)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Doğacak bebeğin sağlıklı olması için annenin bazı kaçınmalarda bulunması gerekir. Bu kaçınmaları halkın deneyimleri ve geçmişinden gelen gelenekleri belirler. Elazığ yöresinde, gebe kadının ziyarette hiçbir yere dokunmaması gerekir, incir, kahve, tavuk derisi, kelle, ekşi besinler, çilek, ciğer gibi gıdaları yememesi hatta dokunmaması istenir.

- Gebe kadın ziyaret yerlerine gittiğinde elini vücudunun neresine değdirirse orada “ziyaret lekesi” olur. K1, K2, K3, K4, K8, K9, K10
- Anne tavuğun derisini yerse çocuğun derisi pütürlü olur. K5, K8
- Anne adayını incir yerse bebekte üvez olur. K8
- Hamile kadın kahve içerse çocuk karar olur. K3
- Anne adayını ekşi yerse çocuğun vücudunda küçük kızarıklıklar olur. Turşu, limon gibi yiyeceklerde çocuk karında büzülür. K2
- Hamile kadın ciğer, çilek yememeli ve dokunmamalı; ayrıca gül ve anahtarı da karnına değdirmeyecek yoksa bebekte leke olur. K5
- Hamile kadın dondurma yerse bebeğin başı üşür, gözleri çapaklanır. K6
- Gebeye kelle yedirilmez, çocuk sümüklü olur. Çilek yerse bebeğin yüzünde çilek gibi iz olur. K6, K9
- Hamileyken kelle yersen bebeğin topukları delik olur. K4
- Hamile kadının canını ne çekiyorsa yedirilir, yoksa çocuk şaşırır olur. K2
- Anne adayının canını ne istiyorsa yemeli; yoksa o çocuğun vücudunda çıkar. K5

2) Doğum Sırası

Doğum zor ve kutsal bir olaydır. Bu bilinçle doğumu kolaylaştırmak için halk kendi pratiklerini oluşturmuş, bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesini, annenin bu süre zarfında acılarını hafifletmek için çareler üretmişlerdir. Annenin ve bebeğin bu meşakkatli durumu en rahat ve sağlıklı olarak atlatabilmesi için halkın birtakım işlemleri mevcuttur.

İlk doğum, eski Türk topluluklarından günümüze kadar aile için önemli olmuştur. Yakutlar’da doğum yaklaşınca koca ormana gidip bir kayın ağacı keser, bu ağaçtan üç kazık hazırlar. (İnan, 1995, s. 168) Elazığ yöresinde doğum yapacak anneye hurma ve ayva yedirme, anneyi sıcak tutma ve Meryem Ana bitkisinden yararlanıldığı görülmektedir.

- Doğumdan önce hamileye banyo aldırılır. K1, K6, K8, K9, K10
- Doğum yapacak kadına ayva cesaret versin diye yedirilir. K8
- Doğum sırasında anne sıcak suya oturtulur, ayakları, karnı sıcak tutulur. K2, K7, K9, K10
- Anne adayını sıcak süt içerse, hurma yerse doğumu kolay olur. K2, K9
- Doğumu köy ebesi yaptırır. K3, K4, K6
- Doğum sırasında ebe çağırılır ve anne adayını sandığın ucuna oturtulur. Ebe: “Hadi hadi eller göçtü, biz de göçek. Oğlansan ceviz, kızsan iğne, iplik verecem.” der ve doğumun kolay olması için. Teştin içine kara don (şalvar) serilir, doğum yaptırılır. K4

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

- Doğum anında köy ebesi çağrılır, sıcak suyla karın ovulur. Doğum sırasında hamilelikte oluşan lekeler ve doğum sırasındaki lekelenmeyi önlemek amacıyla annenin saçlarıyla teri silinir. K5
- Hac'dan Meryem Ana bitkisi getirilir, doğum kolay olsun diye. K5
- Doğum sırasında annenin günahlarından arındığına inanılır. Annenin bu sırada Allah tarafından duası geri çevrilmez. K5

Doğumun önemli aşamalarından biri de göbek kesme olayıdır. Dokuz aylık uzun bir süreden sonra anne ve bebeğin ayrılma vakti gelmiştir. Halk kültüründe bebeğin göbeği de bebek kadar değerlidir; çünkü onunla bir kader birliğinin olduğu inancı oldukça yaygın bir düşünce olmakla birlikte göbek kesme eyleminden hemen sonra bebeğin göbeği ve eşiyile ilgili işlemler başlar.

Çocuğun “eşi” ya da “sonu” olarak anılan bebeğin göbeğine de halk arasında büyük önem verilir. Doğumdan sonra çocuğun “eşi” temiz bir beze sarılarak bir yere gömülür. Yalnız burası sıradan bir yer değildir. Eş’le çocuk arasında yazgısal ve büyüsel bir ilişkinin olduğunu düşünülmektedir. (Örnek, 1995, s. 143) Elazığ yöresinde düşen göbek camiye ya da okula gömülmekle beraber eş ise temizlenerek, tuzlanarak toprağa gömülür.

- Bebek erkekse düşen göbeği camiye; kızsız mutfağa gömülür, işe alışsın diye. K1, K4
- Bebeğin eşi üzerinde bir saman çöpü bile kalmayacak şekilde yıkanır, tuzlanır ve toprağa atılır. K1, K4, K9, K10
- Çocuğun göbeği köy ebesi tarafından taşla kesilir. K2, K3
- Çocuğun göbeği, camiye meyilli olsun diye camiye atılır. K2, K3, K6
- Çocuğun göbeği okusun diye okula atılır. Göbek nereye atılırsa o yere cehd eder. K3, K7, K9, K10
- Bebeğin göbeği nereye gömülürse oraya eğilimi olur. K5, K8

3) Doğum Sonrası

Doğum sonrasında anne ve bebek için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde bebeğin ve annenin korunaksız olması, birtakım güçler tarafından rahatsız edilmesini önlemek için aile yakınları çeşitli tedbirler alırlar. Doğumdan sonraki kırk gün anne ve bebek için kritik ve çetin bir süreçtir. Bebeğin huyunun, akıl sağlığının, güzelliğinin şekillenmesinde bu kırk gün büyük önem teşkil etmektedir. Elazığ halkı da bu dönemde anne ve bebeği en iyi şekilde muhafaza etmek için birtakım uygulamalar geliştirmiş, dinsel işlemlerle bu dönemi desteklemiş ve çeşitli âdetlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yeni doğum yapmış, yataktan kalkmamış kadın “lohusa, loğsa, doğazkesen, emzikli, nevse” denir. (Örnek, 1995, s. 143)

Yeni doğum yapan kadına ilk bir hafta gözaydın, ikinci haftasında hatır sorma ziyaretinde bulunulur. Gelenler loğusanın evine sütlaç, muhallebi, kurabiye baklava piliç söğüşü, süt, çorba, peluze, börek, tatlı, şeker, ekmeğin içinde haşlanmış yumurta al kurdele ile bağlanmış loğusa şekerleri gibi yiyeceklerle yemeni, basma, havlu, kumaş, terlik, çorap, namaz bezi, çocuk çamaşırı, oyuncak gibi hediyeler getirir. (Acıpayamlı, 1974, s. 71)

Doğum yapan kadının dinlenmesi ve sütünün olması için özel bakıma yapılır. Sütünün olması için tatlı ağırlıklı besleme, stresten uzak tutma yakın çevrenin dikkat ettiği başlıca

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

konulardır. Elazığ'da annenin sütü olması için tereyağ ve undan yapılan "kuymak" adlı aşın anneye yedirildiği, ayrıca bulgur, soğan ve sıcak içeceklerden yararlandığı göze çarpmaktadır.

- Annenin sütü çok olsun diye şekerli su verilir. K1
- Loğusanın sütü olsun diye "bulamaç"(su, nişasta, un, tereyağ) yedirilir. Annenin içi ısınır, yumuşar. Ayrıca bulgur, soğan da verilir, süt için. K2, K6, K7, K9, K10
- Loğusanın sütü olması için loğuşa şerbeti ve tereyağ ve unla "kuymak" yapılır. Sütlaç, dövme çorbası, hoşaf, pekmez süt olsun diye içirilir. K5, K6
- Loğusanın sütü olsun diye tereyağına yumurta kırılıp pişirilir içine de pekmez dökülür "kuymak" denilen bu aş anneye yedirilir. K8
- Kadın sağlıklı doğum yapınca "Mevlüt" okutulur. Doğum yapan anneye akrabaları, samimi komşuları pasta, börek getirirler. İkinci gelmelerinde de bebeğe hediye getirirler. Gelenlere, tatlı, baklava yapıp ikram edilir.K3, K5, K9, K10
- Doğum yapan anne üşütmesin diye, yumurtayı kırıp içine zencefil serpip bunu beze koyar ve hazneye yerleştirirler. K4

Eski Türklerden günümüze değin Alkarısı, Albastı, Albis, Almiş adlarıyla anılan ruhani bir varlığın yeni doğum yapan kadına musallat olacağına inanılır. Türk toplumlarının hemen hemen hepsinde bu kötü ruhun zarar vereceği düşüncesi hâkimdir. Yalnız olan loğusanın yanına peri kızı gelir ve ciğerini alır, gidermiş. Eğer ki ciğerini alıp suya bırakırsa; loğusa ölmüş; yalnız bu kötü ruhlu varlık tüfekten, kırmızıdan ocaklı kişilerden korkarmış. Bu yüzden loğusanın başına kırmızı kurdeleli altın takıp kırmızı şeker götürürler. (İnan, 1995, s. 171) "*Kıbrıs Türk halk kültüründe, doğumla alakalı inançlar ve âdetler içerisinde, belki de en dikkate şayan olanlar, albastı denilen, loğusalara ve bebeklerine tasallut eden kötü ruh etrafında tezahür edenlerdir. Kıbrıs Türkleri, albastıyı, umumiyetle, kırmızı çarşaf giymiş korkunç suratlı kadın; kara çarşaf, beyaz tenli, iriyarı, şişman kadın; uzun boylu, gözleri tepesinde korkunç sesli yaratık olarak tasavvur etmektedirler.*"(Peler; Yükselen, 2013, s. 2046)

Alkarısı ile ilgili çok çeşitli inançların eski kültüre dayandığı görülmektedir. Elazığ yöresinde de Alkarısıyla ilgili bu inanışların ve korkuların yer aldığını ve yöre halkının bu kötü ruhani varlıktan korunmak için Kur'an, iğne, çörekotu, ekmek, demir, makas gibi nesnelere faydalandığı saptanmıştır.

- Alkarısı'ndan korunmak için loğusanın ve bebeğinin yastığının altına iğne, Kur'an, ekmek koyarlar. Loğusa ışısız yatmamalıdır. Ekmek, anne ve bebeğin kırkı çıkana kadar yastığın altına koyulur. Dışarı çıkarken de ekmek bebeğin kundağına takılır. K2, K3, K7, K8
- Bebeğin yastığının altına çörek otu koyulur. K8
- Kırk gün Alkarısı'na karşın anne besmelesiz hiçbir hareket yapmamalıdır. Bebek asla besmelesiz beşiğe konmamalıdır. K2
- Loğusa 40 gün tek asla bırakılmaz; yoksa Alkarısı gelir. K3, K4, K5, K8, K9, K10
- Loğusanın ve bebeğin yastığının altına iğne, çuvaldız, ekmek koyulup eşiğe de soğan takılır. K4, K5, K10
- Loğusa ve bebek odanın dışına demirle gider. K10
- Alkarısı gelmesin diye odada erkek olmalıdır. K4
- Alkarısı geldiğinde üzerine ağırlık çöker. K7

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Alkarısı, loğusanın hassas olduğu kırk günlük zaman diliminde gelmektedir. Kaynak kişilerden ikisi Alkarısı'nın yanına geldiğini, kendisini öldürmek için üzerine çöktüğünü ve bu konudaki deneyimlerini bizimle şöyle paylaşmıştır:

- *İkinci çocuğumu doğurmuşum. Yataktaydım. Büyük kızım kılığında mavi elbisesiyle gelen alkarısı ayaklarımdan başlayıp boynuma çöktü. Kocamın gelmesiyle kaçtı. Kocama: "Büyük kız beni boğdu." dedim. O da kızın aşağıda olduğunu söyledi. Ben bildim ki bana Alkarısı geldi. Yan köylerde yeni doğan kadına alkarısı gelmiş, ciğerini sökmüş, götürmüş. Ölüsü yıkanırken bile ağzından kanlar geliyormuş. K4*
- *Doğum yaptığımın ilk haftasıydı. Yanıma bir kadın geldi, ayaklarımdan başlayıp ağırlık çökmeye başladı, bu sırada anladım hemen Alkarısının boğazına yapıştım. Alkarısının sözüne sadık olduğunu biliyordum, ona "Ben seni öldürmem; ama bana söz ver benim aileme yaklaşmayacaksın." dedim. Alkarısı, sözüne sadık kalmış. Alkarısı'da eğer geri dönersem beni öldürürler demiş. Sabah kalktığımda suya gittim, dereyi kıpkırmızı gördüm. K5*

Loğusa ve bebeğinin doğumdan sonraki kırk gün içerisindeki hastalıklara yakalanmalarına halk arasında "kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması" gibi adlar verilir. (Acıpayamlı, 1974, s. 85)

Kırk basması, sonucu bebeğin hastalanıp öleceğine inanılır. Elazığ halk kültüründe kırk basması, iki loğusanın karşılaşması, eve et girmesi, abdestsiz birinin bebeğe ve anneye yaklaşması sonucunda gerçekleşmektedir. Kırk basması durumunda halkın kendi yöntemleriyle bu durumdan çıktığı görülmüştür.

- Kırk basan kadınlar Baskil'deki dut ağacının içinden geçerler. K2
- Regli olan bayan, loğusaya yaklaşamaz; yoksa çocuğu kırk basar. K2, K3, K5, K8
- Doğum yapmış kadınlar karşılaştırılmaz; yoksa kırk basar. K3
- Eğer iki loğusa istemeden karşılaşırsa kafayı tokuştururlar; yoksa kırk basar. K5 İki loğusa iğne değişirler. K10
- Eve et girdiğinde bebeği kırk basar. K10
- İki loğusa karşılaşırsa ya da yeni gelin anne ve bebeği ziyarete gelirse kırk basar. K7
- Loğusaya cenabet biri giderse kırk basar. K4
- Kırk basmasına uğrayan anne kedi yavrusunun üzerinden geçer ve bu esnada: "Benim tebem sana geç." der. Bunun üzerine tebesi kedilere geçince manuklar ölür. Böylece kırk basmasından anne ve bebek korunur. K4
- Kırklama banyosunda annenin önce kırkı çıkartılırsa bebeği kırk basar. K4, K6, K8, K9, K10
- Bebek eşyası yıkanınca evde kurutulur, yoksa bebeği kırk basar. K5
- Kırk gün evin ateşi dışarı verilmez yoksa anne ve bebeği kırk basar. K7

Kırklama âdeti, suyun kutsallığından dolayı manevi pisliklerden kurtulmadır. (Kalafat, 1995, s. 105) Anne ve bebeğinin hassas ve tehlikelere açık olduğu dönem doğumdan sonraki kırk günlük süreçtir. Anne ve bebeği korumak için çeşitli tedbirler alınır ve geçirilen kırk günün

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

ardından Elazığ yöresinde annenin ve bebeğinin banyo yaptırılarak kırkı çıkartılır ya da kırklanır. Elazığ'da kırkinci gün dolduğunda kırklama suyu hazırlanır. Okunmuş tesbih, nohut gibi nesnelere suyun içine atılarak anne ve bebeğe abdest aldırılır. Böylece, anne ve bebeğinin manevi zayıflık süreci sona ermiş ve bu banyoyla birlikte artık tehlikeli dönem bitmiştir.

- Anne ve bebeğinin kırkı çıkartılırken 40 nohut tek tek okutulur, eleğinin içine koyulur, anne ve bebeğinin üzerine eleğinin üstünden su serpiştirilerek yıkanır. “Bütün kuşların, hayvanların, insanların kırkı çıktığı gibi benimde çocuğumun da kırkı çıksın.” denir, bir tesbih salavat çekilir ve kırk çıkar. K2, K5
- Kırk çıkarken anne ve bebeğinin bütün eşyaları yıkanır. K5, K6, K8, K9, K10
- Eskiden kırk dökerken 100 nohut okutulur ve banyo suyuna atılır. Kırkı çıkan anne ve bebeğinin, bu nohutları ekmesi istenir. Kırkı ebe çıkartır. Bazen de kırk arpa okunur. K3
- Kırk çıkartılırken tesbih okunur ve yıkanma suyunun içine atılır; Önce çocuğun sonra annenin kırkı çıkartılır, abdest alınır ve kırklama biter K4, K6, K8
- Kırk çıkartılırken iyiler içeri kötüler dışarı diye söylenir ve kırklama suyu bebeğinin ve annenin eşyaları üzerine serpilir. K8, K10

Yeni doğan çocuğun hem fiziki hem psikolojik sürecinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için halk tarafından bazı pratikler yapılır.

Çocuğun doğal gelişimini etkileyen, fizyolojik, zihinsel ve psikolojik engellerini gidermenin, çocuğu nazardan ve büyüsel nitelikli zararlı etkilerden korumanın, halk arasında çok eskilere dayanan sağaltma yöntemleri vardır. (Örnek, 1995, s. 164)

Elazığ kültüründe çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişimini gerçekleştirebilmesi için çocuk için bazı uygulamaların yanı sıra bazı yasaklar zinciri oluşturulur. Çocuğun ayağının altından ve dudağından öpülmemesi, dişlerinin sağlam ve fiziki görünüşünün güzel olması için yapılan birtakım pratikler bu bölümde değerlendirildiği gibi fiziki gelişimindeki sorunlara karşı da; yürüyemeyen çocuk için “çörek kırma”, konuşamayan çocuk için “anahtar açma” gibi halkın sağaltma yöntemlerine burada yer verilmiştir.

- Eğer çocuk yürümüyorsa, anne çocuğa simit yapar ve ayağına takar, simidi çeker sonra çocuk yürümeye başlar. K1
- Çocuk yürümediğinde annesi ayağına çörek yapar, Ayağına takıp sonra çekip kırar. Buna “çörek kırma” denir. Bundan sonra çocuğun yürüyeceğine inanılır. K5, K10
- Bebek ayağının altından öpülürse gezemez. K5
- Bebeği dudağından öpersen peltek olur. K5
- Çocuk sağlıklı büyüsün diye kurban kesilir, tüm olarak dağıtılır. K1
- Bebek doğduğunda bebeğe şeker verilip iştahı açık birinin adı söylenir, inanca göre bebeğinin iştahı açık olur. K1
- Bebek üç vakit(ezan)geçmeden emzirilmez. K1, K5, K8
- Çocuk doğar doğmaz gözleri güzel olsun diye limon damlatılır. K2
- Bebek doğduğunda ağzına süttten önce zezem ve hurma sürülür. K2, K3
- Çocuk güçlü olsun diye altına kızgın toprak konur. K2

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

- Bebeğe sarı örtü örtülür, sarılık olmasın diye. K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10
- Çocuk sarılık olursa banyo suyunun içine altın atıp bebek bu suyla yıkanır. K6, K10
- Çocuğa nazar değmesin diye üzerine mavi yazma örterler.K4
- Çocuk kimi emerse huyu ona çeker. K3
- Çocuk yaşı geldiği halde konuşmuyorsa, bir kap içinde dışarı su konur, kuşların bu sudan içmesi beklenir, sonra bu su çocuğa içirilir. K3
- Çocuk konuşmuyorsa, caminin kapısına köj(kilit) takılır. Cuma selasından önce bu kilit açılır ve böylece çocuğun dili çözülür. Bu olay üç cuma tekrarlanır. K4, K10
- Çocuk konuşmuyorsa Çarşamba Baba Türbesi'ne üç Çarşamba gidilir, türbenin kapısının anahtarı açılır. K1, K8
- Çocuk kokmasın diye doğduğu gün tuzlanır ve yıkanır. K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10
- Bebeğin göbeği kanamasın diye kahve ve şingıldak (tülbent) basılır. K4
- Erkek bebek çok ağlatılmaz; daşağı iner. K4
- Çocuk ölmesin diye Zülküf Peygamber'de bir gün yatırılır. K5
- Bebeğin göbeği güzel olsun diye tereyağ ile göbek ovulur ve para basılır. K5, K8, K10
- Bebek şirin olsun diye doğum sonra içine akide atılmış suyla yıkanır. K5
- Bebeği yıkarken kafasına yuvarlak olacak şekilde basarlar. Boynu uzun olsun diye kulaklarından tutup kafasını sallarlar. K5, K6, K10
- Çocuk hapsurduğunda salavat çekilir. Uykusu kaçmasın diye üç kez “uykusu başına” denir. K5
- Bebek sürekli sığıyorsa Kur'an başında açılıp hızlıca kapatılır. Buna “Kur'an çarpma” denir. K5, K8, K9
- Bebeğin yüzünü güzel olsun diye annenin ilk sütüyle silerler. K6
- Bebeğin ağızından salya akarsa dayının topuğuyla ağız silinir, böylece salya akmaz. K6, K7, K9, K10

Çocuğun biyolojik gelişiminin belirtilerinden birisi olarak görülen diş çıkarma, halk arasında genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşle mevcuttur. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeyeğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu uygulamalarda yiyeyeği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişlerinin sağlam olma arzusu yatmaktadır.(Örnek, 1995, s. 162)

Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde birtakım adet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun tırnağı kesildikten sonra eli, içinde altın paralar bulunan bir keseye daldırılır, buradan aldığı paralar erkekse büyüdüğünde işinde kullanması için; kız ise çeyizine “maya olarak saklanır. (Boratav, 1984, s. 155) Çocuk için ilkler büyük önem arz etmektedir. Elazığ yöresinde çocuğun ilk dişi çıktığında ailenin diş hediğini yapması, âdeti yerine getirmenin yanı sıra manevi doygunluk noktasında büyük önem teşkil eder. Çocuğun tırnağı kesilirken uygulanan davranışlar ise aileyi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

sadece psikolojik olarak rahatlatan, herhangi bir bilimsel dayanağı olmayan tutumlardır. Saç kesilirken de cinsiyete göre değişen davranışların gösterilmesi söz konusudur.

- Çocuk kolay diş çıkarsın diye buğday ve nohuttan “diş hediği” yapılır. Çocuğun önüne makas, kalem, altın Kur’an gibi meslekleri simgeleyen nesnelere koyulur, başında elek tutularak hedik dökülür ve hayırlanır. Diş hediğine gelenler, bebeğe veya anneye hediye getirir. K1,K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10
- Diş hediğini ilk kim yerse çocuğun dişi ona benzeyerek çıkar. K7
- Çocuğun ilk tırnağı kesilirken hırsız olmasın diye babasının cebinden para çektirilir. K1 Dayısının cebinden para çektirilir. K4,K5, K6
- Çocuğun ilk tırnağı kesilirken dua okunur. K3
- Bebeğin ilk saçı yedinci gün kesilir. K8
- Bebeğin saçı ilk kesilirken erkek çocukta saçın ağırlığına altın; kız çocukta ağırlığına gümüş verilir. K1, K2,K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10
- Saçı kesilirken berbere bahşiş verilir. K3, K6
- İlk çocukta bebeğin beşiğini, örtüsünü kızın annesi alır. K5, K7, K8

Ad koyma, Türklerde çok eski bir geleneğe dayanmakla birlikte bir törenle gerçekleşmektedir. Bugün de bu geleneğin yaşatıldığını görmek bu konuya verilen önemin en güzel kanıtıdır. İslamiyet’in kabulüyle birlikte inancın gereği olarak kulağa ezan okunarak bebeğin ismi söylenir. Elazığ’da ad koyma bir törenle değil sünnete uygun olarak gerçekleştiği görülmektedir.

- Üç vakit geçtikten sonra bebeğin kulağına ezan okunur ve adı üç kez söylenir ve hayırlı evlat olması dilenir. K1, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10
- Kutsal günlerde doğan çocuğa o günün adı verilir. K3
- Doğan çocuk kısa bir süre sonra ölüyorsa, Yaşa adı verilir. K3

Geleneksel Türk ailesinde, soyun devamlılığı ve ailenin bütünleyicisi olarak görülen doğum, geçmişten günümüze kadar önemini koruyarak hayatın akışı içinde, çeşitli kültürlerin ve inançların etkisiyle yeniden şekillenen doğal bir olaydır.

Çalışmamızda, ilk geçiş evresi olarak nitelendirilen doğumun, öncesinde pek çok âdetin şekillendiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Gebe kalmak isteyen anne adayının çocuk isteğini halk sağaltmacılarında, çeşitli bitki karışımı ve usullerinde aradığını; ayrıca yörede bulunan türbelerden, ulu zatlardan yardım alarak çocuk sahibi olma isteğini saptadık. Anne adayının davranış ve vücut şeklinden, yediği yiyeceklerden bebeğin cinsiyetinin tayin edildiğini, hamilenin uyması gereken kuralları, bebeğin sağlıklı doğması için annenin ziyarette bir yerine dokunmaması, çilek, ciğer, kelle gibi gıdalardan uzak durmasını, bebeğin güzel olması için elmanın ve ayvanın halk arasındaki anlamını, gebe kadının toplumdaki algılanışını derlemelerimiz doğrultusunda ulaştık.

Doğum sırasında, doğumu kolaylaştıracak işlemleri; annenin bu zor ve acılı süreci hafifletebilmek için sıcak su, Meryem Ana bitkisinden yararlandığını, halkın doğum esnasındaki uygulamalarını, bebeğin yaşaması ve sağlıklı gelişmesi için toplumun aldığı önlemleri, göbek ve bebeğin geleceği arasındaki ilişkiye dikkat çekilerek halk arasındaki önemini tespit ettik.

Doğum sonrasında ise loğusanın bakımına verilen ehemmiyeti, sütü olması için yöresel tat olan “kuymak” tatlısının, bulgurun, soğanın loğusaya yedirildiğine rastladık. Annenin ve bebeğin tehlikelere en açık olduğu bu süreçte yöre halkının alkarısı, kırk basması ya da karışması olarak

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

adlandırılan kötü güçlerin anne ve bebek üzerindeki etkisini azaltmak ve onları korumak için demir, iğne, makas ve ekmekten istifade ettiğini ve bu çerçevede gelişen halk inanışlarına ulaştık. Bebeğin ilk dişinin çıktığında dişlerinin sağlam olması için diş hediğinin yapıldığını; ilk saç kesiminde erkek çocukta saçının ağırlığınca altın, kızda gümüş verildiğini; ilk tırnak kesiminde çocuğun hırsız olmaması için dayısının cebinden para çektirildiğini kısacası bebeğin ilklerinin huyu ve fiziki gelişimi üzerindeki etkisini halkın davranışlarıyla ortaya çıkardık. Köklü bir geçmişe sahip ve çeşitli kültürlerle beslenen Elazığ'da hayatın ilk evresi olan doğum etrafında pek çok âdetin geliştiğini belirleyerek geçmişten gelen bu mirasın teknolojik ve bilimsel gelişmelere rağmen bütün canlılığıyla yöre halkınca uygulanıp sürdürüldüğü görülmüştür.

KAYNAKÇA

a)Yazılı Kaynak Bilgileri

- ACIPAYAMLI, Orhan (1974); Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnoloji Etüdü, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ARDIÇOĞLU, Nureddin (1964); Harput Tarihi, Harput Turizm Derneği Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, Erman (2005); Türk Halkbilimi, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- BARS, M.E.,(2014). Şor Kahramanlık Destanlarında Geçiş Dönemleri: Dğum-Evlenme-Ölüm, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5 Spring 2014, p. 353-370, ANKARA-TURKEY.
- BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe (1998); Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme- Ölüm, Altınkoza Yayınları, Adana.
- BORATAV, Pertev Naili (1984); 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ÇAKMAK, Yücel (2011); Elazığ’dan Esintiler, Çayda Çıra Yayıncılık, Elazığ.
- ERGİN, Muharrem (2013); Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- İNAN, Abdulkadir (1976); Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm, TTK Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1995); Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- KIYAK, Abdülkadir (2013); Elazığ Evliyalari, TBBD Yayınları, İstanbul.
- ÖGER, A., (2012). Uygur Türklerinin Doğum Âdetleri, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012, p.1679-1694 , TURKEY.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995); Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim- ALPTEKİN, Ali Berat vd. (1997); Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeler I, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1996); Türk Folklor ve Halk Edebiyatında Elma”, Türk Dünyası Araştırmaları, 105, Aralık.
- Yurt ansiklopedisi (1982), Anadolu Yayıncılık, C.4

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

YÜKSELEN, G., Peler, A.,(2013).Doğumla İlgili Bazı Âdetler Bağlamında Kıbrıs Türklerinin Etnik Kökeni Üzerine Düşünceler, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8 Summer 2013, p. 2041-2052, ANKARA-TURKEY

b) Sözlü Kaynak Bilgileri

- K1: Tülay Ulucan, 48, Ev Hanımı, Lise mezunu, Elazığ/Merkez
K2: Güler Günaydın, 42, Ev Hanımı, İlkokul, Elazığ/Baskil
K3: Memnune Bingöl,79, Ev Hanımı, Okul yok, Elazığ/Hankendi
K4: Münevver Kökçü, 88, Ev Hanımı, Okul yok, Elazığ/Germili
K5: Gülsüm Gedik, 47, Ev Hanımı, Lise, Elazığ/Merkez
K6: Ayşe Gürün,35, Ev Hanımı, Lise, Elazığ/Ağın
K7: Zeliha Oral, 53, Ev Hanımı, Okul yok, Elazığ/Baskil
K8: Handan Yücesoy, 44, Öğretmen, Elazığ/Maden
K9:Esmâ Dağ, 34, Ebe, Üniversite, Elazığ/Merkez
K10:Nazire Açıkgöz, 70, Ev Hanımı, Okul yok, Elazığ/İçme

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

TANYILDIZI, E., (2015). “Elazığ Halk Kültüründe Doğum Âdetleri / Birth Tradition In Elazığ Folk Culture”, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8381>, p. 1067-1084.